

ФОРМУВАННЯ ПУНКТУАЦІЙНИХ НАВИЧОК В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена проблемі формування пунктуаційних умінь та навичок молодших школярів на уроках української мови, що сприяє правильному використанню розділових знаків у створенні письмових висловлювань.

Ключові слова: пунктуація, українська мова, пунктуаційна навичка, розділові знаки, молодші школярі.

The article is devoted to the problem of formation of punctuation skills and skills of younger schoolchildren during ukrainian language lessons, contributes to the correct use of punctuation marks in the creation of written expressions.

Key words: punctuation, ukrainian language, punctuation skill, punctuation marks, younger schoolchildren.

Уміння грамотно розставляти розділові знаки в реченні та тексті називається пунктуаційним умінням. Основними умовами формування пунктуаційних умінь молодших школярів є систематична робота над удосконаленням навички виразного читання, засвоєння синтаксичних знань, пов'язаних із пропозицією та текстом, систематична робота з виправлення граматичних та пунктуаційних помилок, пояснення смислової ролі розділових знаків. З метою формування пунктуаційних умінь молодших школярів ведеться планомірна, цілеспрямована і систематична робота, що включає традиційні вправи, спрямовані на закріплення пунктуаційних знань, пов'язані з реченнями та текстом та інші, а також сучасні методи навчання [1, с. 268].

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що формування пунктуаційних умінь молодших школярів є одним із провідних завдань навчання українській мові у початковій школі. Формування пунктуаційних умінь молодших школярів не може відбуватися стихійно, повинна проводитися система роботи, що спирається на спеціальні принципи, що включає ефективні методи, прийоми та вправи.

Початковий теоретико-практичний курс пунктуації посідає особливе місце у загальній системі навчання молодших школярів української мови. Він є основою для подальшого розвитку пунктуаційних знань та умінь учнів. Важливість раннього практичного ознайомлення учнів з пунктуацією обумовлюється тим, що цілеспрямована увага молодших школярів до розділових знаків допоможе вирішити наступні завдання:

- створити міцну основу для формування у учнів пунктуаційних знань та умінь;
- навчити учнів використовувати розділові знаки при створенні письмових висловлювань для точного вираження своїх думок і почуттів.

І чим краще буде організовано засвоєння пунктуації у молодшій ланці, тим ефективнішим стане процес удосконалення пунктуаційної грамотності школярів на наступних етапах навчання [3, с. 192].

Вживання розділових знаків на листі для членування комунікативних одиниць на відрізки, що мають логіко-предметне значення, регулюється певними факторами (положеннями), званими принципами пунктуації. Українська пунктуація побудована на трьох принципах: смислового, синтаксичного та інтонаційного:

1. Смысловий принцип – розділові знаки мають двоєке призначення:
 - 1) сприяють ясності у викладанні думок, відокремлюючи одну пропозицію від іншої або одну частину її від іншої;
 - 2) виражають відчуття світу мовця та її ставлення до слухача.
2. Синтаксичний принцип – за допомогою розділових знаків встановлюється «великий або менший зв'язок між пропозиціями, а частково і між членами речень» [1].
3. Інтонаційний принцип – розділові знаки позначають фразову інтонацію.

Основною одиницею пунктуації є пунктограма (від лат. *punctum* – крапка і грецьк. *grama* – письмовий знак, запис) – закономірно відтворюваний у письмовій мові розділовий знак, що відповідає правилам пунктуації. Список пунктограм відповідає переліку приватних правил пунктуації. За ступенем узагальненості відображуваного правила пунктограми бувають різних типів, наприклад, кома при однорідних членах із сполучними спілками або взагалі при однорідних членах. У поняття пунктограми включається відсутність знака у тому чи іншому місці пропозиції, якщо це відсутність значимо, тобто. регламентовано правилами [2, с. 112].

Як показує шкільна практика, традиційно предметом вивчення в початкових класах є чотири розділові знаки: крапка, знаки питання і оклику, кома. Проте в курсі української мови під час читання текстів, учні зустрічаються і з іншими розділовими знаками (тире, двокрапка, лапки). У практиці навчання школярів пунктуації склалася традиція: пунктуація у школі розглядається надто вузько (тільки у плані правопису) та вивчається разом із синтаксисом. Прийнято вважати, що пунктуаційні знаки використовуються у реченні (тексті) [3].

У той же час спостереження за навчальним процесом свідчать, що вчителі знайомлять школярів не тільки з розділовими знаками, вивчення яких передбачено програмою. Однак це знайомство обмежується лише тим, що дітям повідомляється про назву пунктуаційного знака. Найбільш поширеним прийомом роботи над розділовими знаками є спостереження над інтонацією, лише незначна частина вчителів використовує при навчанні пунктуації моделювання.

На розділові знаки увагу учнів звертається в основному тільки у зв'язку з вивченням матеріалу з синтаксису, а також з виконанням завдань з пунктуації, пропонує у підручниках. У деяких випадках спостерігається звуження поняття пунктуаційної грамотності. Основний акцент робиться тільки на вміння правильно ставити розділові знаки, ігнорується при цьому вміння «читати» їх, співвідносити зі змістом висловлювання [1].

Засвоєння пунктуаційних правил відбувається з урахуванням основних закономірностей навчання української мови (розуміння семантики синтаксичних одиниць; розвиток правописного (пунктуаційного) чуття мови; засвоєння пунктуаційних норм на основі синтаксису; усвідомлення пунктуаційних правил розтановки розділових знаків відповідно до інтонації).

Сучасний етап розвитку теорії та методики навчання українській мові в школі характеризується переосмисленням змісту освіти на компетентнісній основі. У програмах з української з різного вирішується питання формування пунктуаційних умінь і навиків молодших школярів.

Відомо, що добра мова досягається не тільки через усвідомлення мовної системи. Важливу роль грає мовна інтуїція людини. Тією чи іншою мірою вона притаманна будь-якому носію мови, а у дитини, як правило, розвинена чималою мірою [5, с. 144].

Враховуючи, що вивчення всіх розділів шкільного курсу української мови проходить на тлі пропозиції і що жодної пропозиції без розділових знаків не буває, стає зрозумілим прагнення методистів, вчителів-практиків до пошуку додаткових можливостей у вивченні пунктуації. З одного боку, це забезпечує розвиток у школярів практичних умінь вживання розділових знаків у процесі листа, а з іншого – готує їх до успішнішого вивчення складних синтаксичних тем у старших класах.

1-4 класи – це початковий етап у оволодінні пунктуацією, що становить основу подальшого оволодіння школярами пунктуаційними вміннями.

У 1 класі учні повинні вміти правильно вимовляти речення, різні за метою висловлювання; читати речення з різними розділовими знаками; знати такі розділові знаки, як крапка, знак питання, знак оклику, кома, двокрапка, тире; вміти ставити розділові знаки в кінці речення.

У 2 класі вони повинні вміти ставити розділові знаки в кінці речення при списуванні, при самостійному складанні речень; вміти використовувати (під керівництвом вчителя) кому.

У 3 класі правильно вимовляти та записувати речення, різні за висловлюванням та інтонаційним забарвленням; ставити розділові знаки при зверненні (кома, знак оклику), кому в складному реченні перед: а, але, щоб, тому що, який (під керівництвом вчителя) [3].

У 4 класі до вищевказаних вмінь додаються вміння ставити розділові знаки при однорідних членах речення, що вимовляються з інтонацією, а також у реченнях з прямою мовою, що стоїть до і після слів автора, у складних реченнях при списуванні.

Необхідно, щоб учні, навчаючись читанню, бачили не лише літери, слова, а й розділові знаки, усвідомлювали, яку роль у реченні, тексті вони виконують.

На наступних етапах оволодіння мовною теорією учнями 2-4 класів здійснюється формування пунктуаційних умінь.

У процесі вивчення різних тем початкового курсу української мови другокласники виконують різноманітні вправи, спрямовані на розвиток інтонаційного слуху, на розрізнення оповідальної, запитальної, спонукальної, окликової інтонації, а, відповідно, і на вироблення пунктуаційних умінь.

На наступних етапах навчання (3-4 класи) учням частіше пропонують завдання пояснення вживання розділових знаків наприкінці пропозиції; на визначення пропозиції щодо інтонації (окликові, неокликові); на розстановку розділових знаків при зверненні [4].

У 4 класі діти повинні засвоїти правила постановки коми за однорідних членів. Щоб це вміння сформувати, необхідно навчити дітей чути в чужій мові та правильно передавати у своїй мовленні інтонацію перерахування, протиставлення. Для цього необхідні спеціальні вправи щодо розвитку мовного слуху та навичок виразного читання, а також вправи, що формують вміння правильно записувати речення з однорідними членами, пов'язаними різними типами спілок.

Таким чином, вчителю необхідно усвідомити важливість навчання пунктуації молодших школярів, бо без знання пунктуації майже неможливо опанувати українську мову.

Пунктуаційний навик – мовленнєвий навик, тому, навчаючи пунктуації, вчимо школяра не техніці розстановки розділових знаків, а письмовій мові, її змістовній стороні, завдяки якій думка, стає матеріалізованою, тому навчання пунктуації має бути підпорядковане, починаючи з першого класу, загальномовному розвитку дитини, розвитку її мислення, мови.

Для вчителів і учнів початкових класів під час вивчення розстановки розділових знаків важливими є: знання про методiku виправлення пунктуаційних помилок, умовні позначення їх на полях зошитів; уміння працювати над допущеними пунктуаційними помилками: знаходження пунктуаційної помилки, повторення правила з відповідної пунктограми, наведення прикладів до вказаної пунктограми; засвоєння критеріїв і норм перевірки знань і вмінь та норм оцінювання письмових робіт, уміння ними користуватись, що прямо впливає на вироблення пунктуаційної грамотності учнів початкових класів.

Отже, формування пунктуаційних навичок в учнів початкових класів, орієнтоване на те, що навичкам пунктуації потрібно навчати учнів не лише при вивченні спеціальної теми, а й при вивченні всього курсу української мови, включаючи пунктуаційні завдання до вправ будь-яких тем. Таке наскрізне формування пунктуаційних навичок та умінь, є найбільш ефективним та доцільним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. / Микола Самійлович Вашуленко. – К.: Освіта, 2016. – 268 с.

2. Гончарук О. М. Значення пунктуаційної грамотності майбутніх учителів початкової школи у формуванні мовно-мовленнєвої особистості школяра / О. М. Гончарук // Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції (11 квітня 2014 р.). – С. 112–114.
3. Гончарук О. М. Пунктуаційна грамотність як одна зі складових розвитку зв'язного мовлення молодших школярів / О. М. Гончарук // Розвиток сучасної освіти і науки : результати, проблеми, перспективи : збірка тез III Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (Дрогобич, 26–27 березня 2015 р.). – С. 191–193.
4. Методика навчання української мови в початковій школі: Навчально-методичний посібник / За ред. М.С. Вашуленка. К.: Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
5. Палихата Е. Я. Формування пунктуаційних умінь і навичок учнів початкових класів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка, соціальна робота“. Випуск 27. С.143-145.

Рекомендує до друку науковий керівник доцентка Сугейко Л.Г.